

Ansvarig namn	Upprättad av Camilla Lindvall, SAS	Berörda verksamheter Hälsa och Omsorg	Fastställt datum Kvalitetsrådet 2022-12-15
Dokumentnamn Information kring olika former av ställföreträdarskap	Reviderad:		Diarienummer

Information kring olika former av ställföreträdarskap

Det finns olika möjligheter att företräda en annan person. Domstolen kan besluta om en förvaltare eller god man för den enskilde. Det finns också andra former av ställföreträdarskap som grundas på fullmakt, framtidsfullmakt eller lagstöd för att låta anhöriga besluta i vardagliga ärenden åt en enskild person.

De flesta former av ställföreträdarskap bygger på att den enskilde har nedsatt förmåga att besluta själv. Det kan bero på sjukdom, psykisk störning eller andra medicinska tillstånd.

BARN OCH UNGA

Så länge ett barn är under 18 år är det vårdnadshavaren som beslutar och företräder barnet. Om barnet saknar vårdnadshavare ska tingsrätten utse en särskilt förordnad vårdnadshavare som oftast också är förmyndare. Socialnämnden utreder och föreslår lämplig särskild förordnad vårdnadshavare.

För barn och unga, vars vårdnadshavare är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden till exempel på grund av sjukdom, kan tingsrätten utse en god man. Anmälan om behov av god man görs till överförmyndaren, som utreder och föreslår lämplig god man.

ENSAMKOMMANDE BARN

Överförmyndaren ska tillsätta en god man för ett barn som kommer till Sverige utan uppehållstillstånd och utan någon av sina föräldrar eller annan anhörig som kan anses träda i föräldrarnas ställe. En god man ska i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter. Det är Migrationsverket eller socialnämnden som anmäler behovet till överförmyndaren.

Om barnet får uppehållstillstånd ska socialnämnden anmäla till tingsrätten att behov av *särskild förordnad vårdnadshavare* enligt föräldrabalken föreligger. Socialnämnden utreder och föreslår en lämplig särskild förordnad vårdnadshavare.

ATT FÖRETRÄDA NÅGON UTAN DOMSTOLSPRÖVNING

Grunden är att en mindre ingripande åtgärd bör vara det första alternativet innan rätten förordnar en god man eller förvaltare för den enskilde.

Det finns tre vedertagna former för att företräda någon annan utan att domstolen är inblandad.

Fullmakt

En fullmakt ger en person möjlighet att besluta i en annan persons namn. Fullmakten kan vara obegränsad i omfattning, vilket ibland då kallas för en generalfullmakt. Alternativt kan fullmakten begränsas till att gälla för ett visst beslut, en viss egendom, eller någon annan begränsning. Fullmaktens innehåll styr vilken behörighet som fullmaktsgivaren har gett fullmaktshavaren.

Det är viktigt att den som ger fullmakten ska kunna bekräfta fullmakten om någon begär det. Fullmakter är oftast skriftliga, eftersom det är enklast ur bevissynpunkt.

Anhörigbehörighet

När den enskilde saknar egen förmåga att klara av vardagliga beslut som har koppling till den dagliga livsföringen, kan närmaste anhöriga hjälpa till. Det kan handla om tex betala räkningar, se till att den enskilde får sina mediciner, ansöka om vissa sociala förmåner eller handla mindre saker så som kläder och hygienartiklar.

Anhörigbehörigheten gäller inte när den enskilde redan har en god man eller förvaltare.

Behörigheten gäller i tur och ordning för:

1. Make/maka eller sambo
2. Barn
3. Barnbarn
4. Föräldrar
5. Syskon
6. Syskonbarn

Framtidsfullmakt

Den enskilde kan upprätta en framtidsfullmakt som träder i kraft när den enskilde inte längre

har förmåga att besluta själv. Framtidsfullmakten ska vara skriftlig och skriven efter de bestämmelser som finns i lagen, för att vara giltig. I framtidsfullmakten skrivs in vem eller vilka som får besluta åt hen och i vilka frågor.

En framtidsfullmakt är den enskildes möjlighet att bestämma vem som ska företräda den enskilde och i vilken omfattning, istället för att domstolen beslutar om godman.

Fullmaktshavaren bestämmer när det medicinska tillståndet kräver att framtidsfullmakten börjar gälla. Om fullmaktshavaren inte själv vill avgöra det kan tingsrätten besluta i ärendet.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT FÅ EN FÖRETRÄDARE

Om den enskilde saknar förmåga att utfärda en fullmakt eller saknar förmåga att företräda sig själv, kan någon av de ovanstående olika formerna av ställföreträdare bli aktuell.

Förutsättningarna och lagtexten är väldigt lika när det handlar om såväl godmanskap, förvaltarskap, anhörigbehörighet och framtidsfullmakter. I alla dessa fall behöver den enskilde sakna förmåga att besluta/instruera på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållanden. Det är alltså medicinska förutsättningar som ska vara uppfyllda innan en anhörig kan företräda den enskilde genom anhörigbehörighet, innan rätten kan anordna ett godmanskap eller förvaltarskap eller innan framtidsfullmaktshavaren kan bestämma att en framtidsfullmakt ska börja gälla.

Sjukdom

Begreppet sjukdom kan vara svårt att definiera. Det bör vara en läkare som gör en bedömning av om den enskildes sjukdom medför att hen saknar förmåga att fatta beslut och företräda sig själv. När det gäller anhörigbehörighet så kan ett läkarintyg eller motsvarande vara det som styrker att behörigheten kan användas. När man använder en framtidsfullmakt så är det den som är tilldelad framtidsfullmakten som bedömer om kraven är uppfyllda och då tar framtidsfullmakten i bruk.

Sjukdom kan gälla demens eller andra sjukdomar som påverkar hjärnans förmåga men det finns även en uppsjö av andra sjukdomar som kan göra att den enskilde saknar förmåga att fatta beslut. Sjukdom kan gälla både fysiska och psykiska sjukdomar som medför nedsatt förmåga att företräda sig själv.

Svårigheter med förflyttning, kommunikation eller svårigheter i sociala situationer är inte en sjukdom eller diagnos som räknas in här.

Även ett samlat sjukdomstillstånd (till exempel en person som är inlagd på sjukhus länge, efter omfattande operationer med mera) kan medföra att läkaren bedömer att den enskilde utifrån sin sjukdom saknar förmåga att besluta eller på annat sätt bevaka sina intressen. Kortare sjukdomstillstånd bör dock inte medföra ett behov av en förordnad ställföreträdare. I sådana situationer bör det istället hänvisas till anhörigbehörighet, fullmakt med mera.

Psykisk störning

Gällande begreppet psykisk störning är det läkaren som ställer diagnos. Att må allmänt psykiskt dåligt eller ha ångest är inte en psykisk störning.

Enligt domar kan vanföreställningar och en parallell verklighet (psykos) medföra att rätten i sitt domslut till exempel skriver att "den enskilde lider av en uppenbar psykisk störning" som en av grunderna för ett godmanskap, förvaltarskap eller att en framtidsfullmakt ska träda i kraft.

Psykisk utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning är också inkluderat i denna definition.

Försvagat hälsotillstånd

Begreppet försvagat hälsotillstånd handlar i första hand om allmän svaghet/ nedsättning utifrån ålder. Men det kan också vara handla om en samlad bedömning utifrån att den enskilde har drabbats av en stor kris eller omfattande olycka som gör att personen saknar förmåga att företräda sig själv eller fatta beslut i övrigt. Då kan ett ställföreträdarskap vara skäligt så att personen får hjälp att ansöka om olika sociala insatser.

Liknande förhållanden

Begreppet liknande förhållanden kan ses som en "slask" eftersom det alltid kommer att finnas situationer som inte tydligt går att passa in under de tre andra begreppen. Här ryms tex sådant missbruk som kan anses vara en sjukdomsliknande situation, oftast missbruk av alkohol och narkotika. Alternativt kan sådant missbruk sorteras in under begreppet "sjukdom". Av senare års praxis kan även allvarigare fall av spelmissbruk sorteras in under detta begrepp, alternativt under sjukdom.

De fyra olika medicinska skälen ovan handlar om situationer där den enskilde saknar beslutsförmåga, och inte på okunskap eller oerfarenhet hos den enskilde. Bara för att en person gör dumheter eller lever över sina tillgångar medför inte det att omgivningen per automatik ska verka för någon form av ställföreträdare. Om den enskilde blir svårt lurad och utnyttjad av andra kan ett förvaltarskap överensstämja med det faktiska behovet. Om den

enskilde "bara" behöver hjälp med att betala vardagliga räkningar kanske anhörigbehörighet är tillräckligt.

Ett förordnat ställföreträderskap blir aktuellt först när andra insatser är uttömda och att godmanskapet eller förvaltarskapet dessutom ska motiveras av ett faktiskt behov. Detta kallas även "principen om minsta ingripande åtgärd".

VAD INGÅR I STÄLLFÖRETRÄDARSKAPET?

I Sverige kan rätten, för en vuxen person, besluta om godmanskap eller förvaltarskap. Eftersom både godmanskap och förvaltarskap är ingripande åtgärder så ska ställföreträderskapet vara så begränsat som möjligt och inte vara mer omfattande än vad som är absolut nödvändigt. Beslutet ska anpassas till den enskildes behov i varje enskilt fall.

Behörigheten/ställföreträderskapet kan avse en specifik rättshandling (till exempel att sälja en fastighet eller en bostadsrätt) eller vara ett så kallat "fullt" godmanskap eller förvaltarskap. De vanligaste delarna i ställföreträderskapet är att förvalta egendom, bevaka rätt och sörja för person. Vad som ingår i respektive del beror på den enskildes behov och faktiska förutsättningar. En lite mer generell beskrivning följer nedan.

Förvalta egendom: Fördela pengar till den enskilde, betala räkningar, ta hand om pension och bidrag, förvalta en bostadsrätt eller fastighet, försäkringar med mera.

Bevaka rätt: Företräda den enskilde juridiskt. Ansöka om bidrag, ansöka om olika insatser enligt socialtjänstlagen och LSS, skriva avtal, sälja hus, ingå eller säga upp hyresavtal, bestrida felaktiga fakturor, upprätta/underteckna deklaration, överklaga beslut, ansöka om skuldsanering med mera.

Sörja för person: Se till att den enskilde har en meningsfull fritid, att boendet är bra samt att se till att beviljad hjälp från samhället fungerar. Följ upp att den enskilde får nödvändiga insatser från sjukvården och socialtjänsten. Se till att den personliga omvårdnaden fungerar i nödvändiga delar och om inte, signalera till ansvariga.

Förordning som ställföreträdare är ingen anställning. Uppdraget sker på personens fritid som ett ideellt uppdrag. Detta måste tas hänsyn i när det gäller förväntningarna om hur uppdragets utförs.

Ställföreträdaren ska inte utföra åtgärder som är någon annans ansvar (tex kommunens).

GODMANSKAP FÖR EN VUXEN PERSON

Den vanligaste formen av förordnad ställföreträdare är en god man. Det medför inte på något sätt att den enskilde blir av med sin rättshandlingsförmåga. God man är frivilligt.

När den enskilde får en god man så samtycker den enskilde till att få hjälp med vardagliga beslut. Den gode mannen får rätt att utifrån beslutet och förordnandets omfattning, besluta inom den dagliga livsföringen, utan att behöva inhämta samtycke från den enskilde.

En god man får dock inte besluta i frågor där den enskilde säger nej. I sådana situationer kan det tolkas som att det saknas ett bestående samtycke till godmanskap och att godmanskapet bör upphöra.

FÖRVALTARSKAP

Förvaltarskap är en tvångsåtgärd som inte är frivillig. Beslut om förvaltarskap tas oftast om den enskilde försätter sig själv i situationer som är direkt skadliga för hen eller att andra utnyttjar den enskilde. Det kan också handla om att det finns ett stort allvarligt behov men den enskilde inte samtycker till godmanskap och inte heller kommer att samarbeta med en god man.

Det är högt ställda krav för att förvaltare ska förordnas. Beslutet innebär att den enskilde helt eller delvis blir av med sin rättshandlingsförmåga. Det innebär att den enskilde inte får ingå avtal och blir av med sin behörighet att själv råda över sin egendom.

Beslut om förvaltarskap kan tas även om den enskilde eller anhöriga motsätter sig detta. Beslutet tas då oftast med hjälp av läkarintyg som styrker behoven.

ANMÄLNINGSSKYLDIGHET TILL ÖVERFÖRMYNDAREN

Socialtjänsten har anmälningsplikt till överförmyndaren, dvs socialnämnden är skyldig att anmäla behov av god man/förvaltare till överförmyndare. Överförmyndaren har då en skyldighet att inhämta uppgifter och utreda. Därefter är det tingsrätten som beslutar om ställföreträdarskap.

Eftersom det finns en skyldighet att anmäla till överförmyndaren så är det också sekretessbrytande.

TINGSRÄTTEN PRÖVAR BEHOVET OCH ANORDNAR STÄLLFÖRETRÄDARSKAP

Det är tingsrätten som första instans som bifaller eller avslår ansökan om godmanskap eller förvaltarskap.

Den som är behörig att ansöka till tingsrätten är:

- Den enskilde själv (efter att hen fyllt 16 år)
- Den enskildes make/maka/sambo eller närmaste släktingar
- En framtidsfullmaktshavare
- Överförmyndaren